

KS. RYSZARD SZTYCHMILER

PRAWNE ASPEKTY RELACJI MIĘDZY PAŃSTWEM I KOŚCIOŁEM W ŚWIELE USTAWY Z 17 MAJA 1989 R.

W dniu 24 kwietnia 1990 r. odbyło się w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, zorganizowane przez Katedrę Prawa Wyznaniowego na Wydziale Prawa Kanonicznego i Świeckiego KUL, interesujące sympozjum na podany w tytule temat. Sympozjum było bardzo potrzebną refleksją nad uchwalonymi rok wcześniej ustawami regulującymi – po raz pierwszy od ponad 50 lat – materię stosunków państwo–Kościół w drodze ustawowej.

Otwarcia sympozjum dokonał ks. doc. dr hab. Marian Stasiak – dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego i Świeckiego KUL. W trakcie sympozjum wygłoszono 6 interesujących referatów. Ich autorami byli przeważnie profesorowie wydziału prawa KUL oraz ks. bp dr Alojzy Orszulik (Sekretarz Konferencji Episkopatu Polski) i prof. dr hab. Michał Pietrzak (UW).

Pierwszy referat wygłosił ks. bp A. Orszulik. Mówił on o genezie regulacji prawnych zawartych w ustawach z 17 maja 1989 r. Najpierw przedstawił historię ustaw regulujących stosunki Kościół–państwo, a następnie skoncentrował się na ustawie pierwszej: o stosunku państwa do Kościoła katolickiego. W sposób spontaniczny i ciekawy przekazywał wiadomości „z pierwszej ręki”, gdyż osobiście brał udział w wielu negocjacjach z władzami państwowymi i aktywnie uczestniczył w opracowaniu „Ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w PRL”. Ujawnił wiele szczegółów i przyczyn napięcia sytuacji Kościół–państwo w okresie zaraz po II wojnie światowej, w okresie „panowania” Gomułki, Gierka, Messnera, a także blokującą rolę min. Kąkola oraz poważny zastój w rokowaniach w okresie 1984-1986. Wykład ten dał dobre wyobrażenie o pracach Komisji Wspólnej (dawniej: Mieszanej) Rządu i Episkopatu, o podejmowanych tam problemach i rozwiązaniach. Po uchwaleniu wspomnianych trzech ustaw regulujących stosunki państwo–Kościół działalność Komisji będzie zapewne bardzo ograniczona, a może nawet zakończona.

Drugi wykład wygłosił profesor Uniwersytetu Warszawskiego Michał Pietrzak, który od 1980 r. pracował w Komisji Wspólnej jako ekspert strony rządowej. Przyznał on m.in., że „czuł się w tej komisji ekspertem tego rządu, który powinien być, a nie tego, który wówczas był”. Mówił on na temat *Polskiego modelu regulacji stosunków Kościół–państwo na tle systemów prawnych*. Swoją uwagę skoncentrował szczególnie na ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 r. Omówił jej główne problemy, rozwiązania pozytywne,

ale także mankamenty i postulaty na przyszłość. Przyznał, że choć ustawa ta dotyczy wszystkich Kościołów i obywateli, to konsultowano ją tylko z Polską Radą Ekumeniczną, a Kościół katolicki podstępnie z tych rozmów wyeliminowano.

Kolejny referat wygłosił ks. prof. dr hab. Henryk Misztal. Mówił on o „kościelnym” i „ustawowym” (zwłaszcza w świetle ustawy z 17 maja 1989 r.) pojęciu wolności religijnej. Omówił podstawowe źródła katolickiej nauki o wolności religijnej oraz koncepcję wolności religijnej w prawie polskim. Skrytykował umieszczenie jej wśród praw obywatelskich, a nie wśród praw ludzkich, praw każdego człowieka. Stwierdził, że jak na ówczesne warunki ustrojowe ustawa ta zapewniała dość szeroko wolność religijną, ale w dzisiejszych warunkach jest to już stanowczo za mało. Między innymi ustawa za mało uwzględnia wolność religijną rodziny, nie przyznaje wyraźnie prawa do pobierania nauki religii w szkole, a takiej pomocy ze strony szkoły rodzice mogą się domagać. I w nauce Kościoła i w omawianej ustawie wolność religijna może mieć tylko dwa ograniczenia: dobro wspólne oraz dobro innych ludzi.

Ks. prof. dr hab. Józef Krukowski miał mówić o miejscu nauki religii w systemie edukacji narodowej, lecz w związku z aktualną dyskusją dotyczącą tego problemu zmienił temat na: *Postulat przywrócenia nauki religii do szkół polskich*. Warunkiem powrotu Polski do rodziny krajów demokratycznych jest przywrócenie rodzicom prawa wyboru szkół odpowiadających ich przekonaniom religijnym. Państwo winno zapewnić rodzicom możliwości realizacji konkretnych praw związanych z religijnym wychowaniem dzieci, a m.in. prawa do nauki religii w szkołach. Powinno też ustalić normy wykluczające konflikty w tym zakresie. Do tekstu dyskutowanej obecnie ustawy o edukacji narodowej proponował dopisać: „Państwo zapewnia pobieranie nauki religii we wszystkich typach szkół dla dzieci rodziców katolickich i innych wyznań zarejestrowanych, jeśli nie złożą deklaracji, że nie chcą, aby ich dzieci uczestniczyły w katechizacji”.

Kolejny referat: *Kościelne osoby prawne w świetle obowiązującego prawa polskiego* wygłosił prof. dr hab. Wiesław Chrzanowski. Zwrócił on uwagę, że inaczej regulowane jest uznawanie osobowości prawnej kościelnych osób prawnych przez prawo kanoniczne a inaczej przez prawo polskie. Na przykład niektóre kościelne osoby prawne posiadają osobowość prawną w prawie polskim, a inne mogą się o to ubiegać. W ustawach z 1989 r. znajdują się ponadto pewne nieścisłości terminologiczne.

Ostatni referat: *Koncepcja prawna ubezpieczenia społecznego duchownych* wygłosiła siostra dr Teresa Bach. Dokładnej analizie poddała aspekt podmiotowy i przedmiotowy ustawy o ubezpieczeniu społecznym duchownych. Wymieniła różne grupy duchownych, które podlegają obecnie ubezpieczeniu ustawowemu. Zwróciła też uwagę na pewne braki w ustawie, nawet przepisy dyskryminujące duchownych, a także na nieprawidłowości w jej stosowaniu.

Po drugim, czwartym i ostatnim referacie miały miejsce ożywione i konstruktywne dyskusje. Znaczący wkład wnieśli do nich m.in.: ks. bp. A. Orszulik, ks. prof. H. Misztal, ks. dziekan M. Stasiak, prof. M. Pietrzak, ks. prof. J. Krukowski, ks. dr F. Lempa, dr Krzysztof Jabłoński (UW), prof. W. Chrzanowski i ks. dr Ryszard Sztymchmiler. W dyskusji stwierdzono m.in., że żadna z omawianych

ustaw z 17 maja 1989 r. nie ma charakteru nadrzędnego w stosunku do pozostałych. Sytuacja w Polsce zmieniła się tak bardzo, że ustawy o stosunku państwa do Kościoła powinny być znowelizowane lub zmienione. Na nowo powinna też być opracowana przygotowana już konwencja między Polską a Stolicą Apostolską. Zgodzono się, że w naszym kraju wypracowano nowy, „polski” model rozdziału Kościoła od państwa. Większość dyskutantów przyznawała, że polskie społeczeństwo jest tolerancyjne i nie należy obawiać się konfliktów z racji przywrócenia religii w szkołach. Wskazywano, że nawet obligatoryjna forma religii w szkołach (oczywiście z możliwością zwolnienia z niej – na życzenie rodziców) nie może zastąpić całkowicie katechezy parafialnej, która – może w innym charakterze i zakresie – powinna być zachowana.

Podsumowania wyników sympozjum dokonał ks. dziekan M. Stasiak. Z całą pewnością można stwierdzić, że omawiane sympozjum było ważnym wydarzeniem we współczesnej dyskusji nad obecnym i przyszłym kształtem polskiej rzeczywistości, a zwłaszcza stosunków panujących we wzajemnych kontaktach instytucji kościelnych i państwowych oraz w kontaktach między poszczególnymi ludźmi i grupami ludzi, którzy najczęściej należą tak do społeczności państwowej, jak i kościelnej.

Ustawy z 17 maja 1989 r. są dużym postępem w stosunku do wcześniejszych regulacji prawnych, nie tylko ze względu na zawarte w nich normy prawne, ale także ze względu na formę: wcześniejsze nie były ustawowe, a czasem nie były nawet promulgowane. Jednak rozwój społeczny i polityczny Polski postępuje obecnie tak szybko, że konieczne są już nowe regulacje prawne w omawianej dziedzinie.